

DRUGA JEREMIJINA ISPOVIJEST (Jr 15, 10-21)

Dr. ADALBERT REBIĆ

U jednom od svojih prethodnih radova obradio sam literarno-kritički prvu Jeremijinu ispovijest (Jr 11,18-12,6), a sada bih taj rad želio ovdje proslijediti. Budući da sam već ondje¹ prikazao povijesni pregled istraživanja Jeremijinih ispovijesti, to ovdje ne želim ponavljati.

TEKSTUALNA RAŠČLAMBA

Većih poteškoća u tekstu zapravo nema, osim teksta 15,12-14 koji je prilično iskrivljen. Mnogi prevodioci i tumači Biblije misle da su ovi reci sekundarni na ovom mjestu i da im je izvorno mjesto u Jr 17,1-4.² Prema Janzenu te je retke zapisao neki prepisivač ili čitalac na rub teksta (*glosa*), a tek kasnije ih je drugi prepisivač unio u tekst. Tim je recima izvorno mjesto u Jr 17,1-4. Međutim, kako su oni došli ovamo iz 17,1-4? Vjerojatno su u starom svitku ti reci bili zapisani usporedno u dva stupca: 15,11s i 17,1-4. Zanimljivo je da LVII ispušta te retke.

U tekstu ima dosta inačica, međutim, one su za nas gotovo beznačajne pa ih stoga možemo i smijemo zanemariti.

1. NEKI KRITIČKI PROBLEMI

Posljednjih je godina mnogo pisano o cjelovitosti ove Jeremijine ispovijesti, osobito o izvornosti 15,12-14. Već smo iz tekstualne raščlambe vidjeli da su ta tri retka sporna glede svog sadašnjeg konteksta. Povrh već rečenog mogli bismo spomenuti još i to da je 15,12 (hebr. *hajaro'a barzel barzel miccafon unehošeth*) moguće prevesti na tri načina:

1. Može li se željezo slomiti, željezo sa Sjevera i mjed?
2. Da li željezo sa Sjevera lomi željezo i mjed?

¹ Usp. zbornik radova u čast profesoru F. Carevu, Makarska 1990.

² Janzen J. Gerald, *Studies in the Text of Jeremiah*. Cambridge, Harvard 1973, str. 133; Bright John, *Jeremiah*. Anchor Bible 21. Garden City 1965, str. 109-110; Rudolph Wilhelm, *Jeremia*, Tübingen 1968, 104;

3. Može li željezo slomiti željezo sa Sjevera i mjed?

Bilo koji prijevod uzeli kao ispravan, još uvijek ostaje poteškoća oko toga kako razumjeti smisao takvog prijevoda.

Povrh toga nam čini poteškoću i to što su reci 15,13–14 podvostručenje (= dublet) onog što čitamo u 17, 1–4 pa ih stoga LVII na ovom mjestu izostavlja smatrajući ih očigledno izvornima u 17,1–4, a ne ovdje. Zajedno sa LVII tako misle i mnogi suvremeni tumači Biblije te smatraju da su ti reci na ovo mjesto stavljeni zabunom prepisivača.

Da bismo na to pitanje mogli ozbiljno i odgovorno odgovoriti, moramo ih ozbiljno i odgovorno proučiti u odnosu na njih same i na njihov kontekst prema ostalom dijelu Jeremijine druge ispovijesti pa i prema drugim Jeremijinim ispovijestima.

a) Jer 15,12

Najprije ćemo pokušati raščlaniti 15,12. Rudolph³ misli da je 15,12 iskrivljeni tekst iz 17,1–2. Drugi kao npr. Duhm⁴ predlažu da se 15,12 ispravi i to na sljedeći način: »Da li je ruka od željeza na mojim ramenima ili je li čelo moje od mjedi?« Volz⁵ i Weiser⁶ također ispravljaju tekst pa ga čitaju u prvom licu: »Je li sam ja slomio željezo i mjed?«, a neki jednostavno ispuštaju taj redak⁷.

b) Jer 15,13–14

Okolo ovih se redaka tumači mnogo bolje slažu nego u odnosu na 15,12. Neki misle⁸ da ih je neki prepisivač ovamo unio mehanički i da stoga oni nemaju nikakva posebna značenja za Jeremijine ispovijesti. Međutim, daleko veća većina tumača isključuje ove retke iz ovog konteksta, smatrajući da su ovdje nedovoljno povezani s prethodnim i narednim kontekstom.⁹

Čini nam se da nijedno od navedenih rješenja nije zadovoljavajuće. Čini nam se da ne bismo smjeli tako brzo ispravljati ili čak isključivati retke koji su tako važni kao svi. Zato ćemo pokušati protumačiti odnos tih redaka prema Jeremijinoj ispovijesti odnosno prema kontekstu u 15,11–15 i dalje.

³ Usp. Rudolph W., *Jeremia* 104;

⁴ Duhm Bernhard, *Das Buch Jeremia*, Tübingen 1901, str. 134.

⁵ P. Volz, *Der Prophet Jeremia*, Leipzig 1931, str. 172; Weiser A., *Das Buch des Propheten Jeremia*, Göttingen 1973, str. 138.

⁶ Bright J., nav. dj. 109–110; Cornill C.H., *Das Buch Jeremia*. Leipzig 1905, str. 195–196; Condamine A., *Le livre de Jeremie*. Paris 1920, str. 131–132.

⁷ Kao na pr. Hyatt J.P., Naegelsbach W.E. u *Lange's Commentary on Holy Scripture VI, Grand Rapids, Zondervan* 1960.

⁸ Rudolph, *Jeremia* 96; Graf K.H., *Der Prophet Jeremia*, Leipzig 1862, str. 225; Giesebruch F., *Das Buch Jeremia*, Göttingen 1907, str. 89; Bright, *Jeremiah* 109–110; Volz, *Der Prophet* 171; Duhm *Das Buch* 135; Nicholson E.W., *Jeremiah* 1–25. CBC, Cambridge 1973, str. 138; Juengling H.W., *Ich mache dich zu einer ehernen Mauer*, u *Biblica* 54(1973) str. 17.

⁹ Michaelis D., *Observationes philologicae et criticae in Jeremiae vaticinia et Threnos*, Göttingen 1972, str. 130; Rudolph, *Jeremia* 107.

2. ODNOS Jer 15,12–14 PREMA OSTALOM TEKSTU ISPOVIJESTI

Premda reci 15,12–14 predstavljaju velikih poteškoća tumačima, ipak smatramo da je moguće sagledati smisao tih redaka u okviru konteksta u kojem se oni nalaze. Ako imamo u vidu prve retke ove druge Jeremijine ispovijesti (15,10–11), onda se reci 15,12–14 pojavljuju kao Jahvin odgovor na Jeremijino jadikovanje u rr. 10–11. U r. 12–14 Jahve osigurava proroku pomoć i pobjedu nad njegovim neprijateljima. Ti reci dakle imaju sasvim određenu svrhu u kontekstu Jeremijinih ispovijesti, i ako su oni sekundarni to jest naknadno umetnuti, onda su oni umetnuti sigurno zato da bi protumačili ono što čitamo u r. 10–11.

U prvom retku (15,10) Jeremija se jada svojoj majci što ga je rodila. Sebe pri tom označuje kao čovjeka »koji se svada i prepire sa svom zemljom«. Rodio se ne radi sebe, da bi uživao život, nego radi svoga naroda da mu bude sudac i spasitelj. Bog ga je pozvao u svoju proročku službu: bio je pozvan da naviješta riječ Jahvinu, riječ opomene i prijetnje, ali i spasenja. U ovom retku zapravo nije u pitanju njegovo rođenje nego njegov proročki život, proročko poslanje. Priziv na rođenje ovdje je zapravo simbolički povezan s jadikovokom, jer je u rođenju on već bio označen kao prorok, poslan narodu »tvrde šije« da »istrebjuje i ruši, da zatire i ništi, da gradi i sadi« (Jr 1,7–10). Dapače, Jeremija je bio predodređen za proroka već i prije svoga rođenja (Jr 1,5): »Prije nego što iz krila majčina izađeš, ja te posvetih, za proroka svim narodima postavih te!« (1,5). Stoga, zapravo, ova druga Jeremijina ispovijest počinje jadanjem i tužbom zbog proročkog poslanja.

U ostalom dijelu 10. retka prorok ističe kako je od svih napadan i proklinjan, premda je posve nevin što izražava simboličkim govorom: »Nikom ne uzajamih, ni od koga zajma ne uzeh!«¹⁰ Nažalost, ne saznajemo koji ga ljudi proklinju. Možda su njegovi neprijatelji svi oni u narodu koji neće slušati Riječ Božju, zapravo sav narod, na kakav zaključak nas navodi paralelno spominjanje »sva zemlja« (10b: *kol ha'arec*) i »svi me proklinju« (10d: *kullam mekalleluni*).

U retku 11. (čiju izvornost inače mnogi tumači stavljaju u pitanje) prorok potkrepljuje tvrdnju o svojoj nevinosti: »Uistinu, o Jahve, nisam li ti služio za njihovo dobro, nisam li tražio milost u tebe za neprijatelja svoga, u doba nevolje, u danima tjeskobe njegove? Ti to dobro znaš!« (r. 11). Kako god redak na oko izgledao jasan, ipak ga treba, smatramo, pojasniti. Neprijatelj kojega spominje u r. 11c vjerojatno je onaj isti ili bolje oni isti koji su već spomenuti u r. 10cd to jest sav narod izraelski koji neće slušati Riječ Božju.

Nadalje, riječi »u doba nevolje, u danima tjeskobe njegove« ukazuju na Jahvin sud nad narodom. Takvi se izrazi i inače u Jeremijinoj knjizi pojavljuju. Uostalom, riječi kao »nevolja« (hebr. *carah*) i »tjeskoba« (*ra'ah*) često se pojavljuju u proročkoj književnosti kao izrazi za Jahvin sud nad narodom (vidi bilo koju konkordanciju).

¹⁰ Rebić A., Jeremijina prva ispovijest, str.

Ti reci, stoga, crtaju proroka Jeremiju kao vjerna i nevina proroka Jahvinog što je izvrstan uvod u Jahvin odgovor proroku (15,12) i u dodatak koji je sadržan u r. 13–14.

b. Jr 15,12

Redak 12. sadrži zagonetnu sliku sa skrivenim smislom slično kao što je slučaj s 12,5¹¹. Već smo naveli poteškoće oko prijevoda tog retka. Međutim, kako god bile brojne mogućnosti prijevoda tog retka, smatramo da je najbolji prijevod onaj koji slijedi hebrejski izvornik riječ po riječ u skladu s hebrejskom sintaksom, dakle: »Može l' se željezo slomiti, željezo sa Sjevera i mjed?«¹² Sličnu izreku nalazimo u Knjizi izreka 27,17: »željezo se željezom oštri, i čovjek oštri jedan drugoga!« I jedna i druga rečenica zvuči kao narodna poslovice. Inače, željezo i mjed više se puta pojavljuju zajedno, u istom ili obrnutom redosljedu (usp. Post 4,22; Jš 6,9; Br 31,22; 1 Ljet 22,4.16; 29,2; Jr 6,29). Prorok ovdje misli na izvrsno željezo koje se kopalo u Siriji i Libanonu i odakle se uvozilo u Palestinu. Međutim, ovo je pjesnička slika. Za proroka Jeremiju »cafon« tj. »Sjever« ima simboličko značenje: sjever znači zemlju odakle dolaze neprijatelji da unište Izrael. »Sjever« je prema tomu slika zemlje iz koje dolazi sud, propast i katastrofa nad Izraelom (vidi Jr 1,14; 4,6; 10,22; 13,20; 25,9) i nad drugim narodima kao što su Babilonci, Egipćani i Filistejci. Ali »sjever« je također zemlja kroz koju će se sužnjevi vratiti iz sužanjstva u svoju domovinu (Jr 23,8; 31,8).

»Željezo sa Sjevera« prema tomu je metaforični opis neprijatelja izraelskom narodu.

I izraz »mjed«, »bronca« (hebr. *nehošeth*) ima metaforično značenje. On se rijeđe pojavljuje u Knjizi Jeremije proroka, ali zato na vrlo važnom mjestu u 1. poglavlju gdje se opisuje poziv u proročku službu (Jr 1,18): »Danas te, evo, postavljam kao grad utvrđeni, kao stup željezni, kao zidinu brončanu (odn. od mjedi) protiv sve zemlje«. Ovo Jahve ponavlja u 15,20: »Učinit ću od tebe za ovaj narod zid od mjedi, neosvojiv!« U svim ovim slučajevima mjed odn. bronca označuje jakost, čvrstoću, koju Bog udjeljuje proroku kao dar i milost da bi mogao izdržati pred nevjernim narodom. Prorok se u 15,10 žali Jahvi na svoje neprijatelje koji ga proklinju, a u 15,12 Jahve mu obećaje zaštitu: on će ga učiniti zidom od mjedi odnosno dat će mu snagu i jakost da može izdržati i pobijediti sve svoje neprijatelje.

U takvu tumačenju nije li onda »željezo«^{12a} slika za Izrael. Zaista na jednom drugom mjestu, naime u Jr 6,28 Izrael je uspoređen sa »željezom i mjedi« (hebr. *nehošeth ubarzel*) da se izrazi njegova tvrdoglavost i nevjernost, a prorok s »ispitivačem« naroda koji poznaje i ispituje putove njegove (Jr 6,28).

Jahvin je odgovor Jeremijinoj tužaljci prema tomu ohrabrenje za proroka. »Može l' se željezo slomiti željezom sa Sjevera i mjedi« znači: »Mogu li Jeremijini neprijatelji (= tvrdokorni Izraelci) koji se pojavljuju čvrsti poput željeza

¹¹ Rewentlow H.G., Liturgie und prophetisches Ich bei Jeremia, Guetersloh 1963, str. 214; Hyatt, Jeremia, Prophet of Courage and Hope, Hashville 1957, str. 940.

slomiti Božje sredstvo izvršenja Božjeg rada nad Izraelom, neprijatelje sa Sjevera i samog proroka?« Odgovor na ovo retoričko pitanje je očigledno: ne!

Prema tomu, redak je 12. u svom sadašnjem kontekstu, unutar Jeremijine druge ispovijesti, na svom pravom mjestu!

3. Jr 15,13–14

Jahvinu odgovoru u 15,12 nadodan je redakcijski dodatak 15,13–14 koji ne odgovara u ovome kontekstu i upada odmah u oči kao dodatak: red. 13 je namijenjen proroku, a red. 14 svemu narodu. U 13–14 Bog obećaje osvetu nad neprijateljima a u 15,15 se za takvo obećanje uopće ne zna. U r. 14cd govori se o gnjevu Božjem koji je planuo ognjem što će sažgati Jeremijine neprijatelje a u r. 15. Jeremija moli Jahvu da ga se spomene i da ga posjeti te da kazni njegove progonitelje. Prema tomu, sekundarna je narav ovih redaka sasvim očita. Uostalom, ako pozornije čitamo te retke i usporedimo ih s onima u 17,1–3, vidjet ćemo da su oni proširenje onih redaka u 17,1–3. S druge strane, reci u 17,1–3 izvrsno stoje na svome mjestu te tu predstavljaju vrhunac optužbe izrečene u 17,1–2. Uzevši sve to u obzir, smatramo da je njima izvorno mjesto u 17,1–3.

Ima još jedan znak da je izvorno mjesto spomenutim recima u 17,1–3: ako riječi sadržane u r. 13–14 primijenimo kao Božji odgovor Jeremiji, onda oni nemaju smisla. Naprotiv ako su te riječi namijenjene narodu, kao u 17,1–3, onda su one posve na svom mjestu.

3. CJELOVITOST DRUGE JEREMIJINE ISPOVIJESTI

U sadašnjem obliku druga Jeremijina ispovijest glede strukture i stila predstavlja koherentnu cjelinu. Dakako, ostavljamo po strani retke 13–14.

Ovu književnu cjelinu mogli bismo podijeliti na tri dijela: a. 15,10–12; b. 15,16–18 i c. 15,19–21.

U prvom i drugom dijelu (a i b) gradivo ima sličnu strukturu: u r. 10 Jeremija jadikuje što se rodio za proročki poziv, a u 15. retku moli Jahvu da ne propadne (antiteze!). U 16. retku dapače ističe svoju radost nad riječima Jahvinim koje je gutao kao med, da bi onda u 18. retku optužio Jahvu kao onoga koji mu je postao varljivi i nepouzdan prijatelj poput palestinskih vadija (= potoci koji za kišna vremena obiluju vodom a za sušna ostaju bez kapi vode). Tako su reci 16–18 zapravo razrada onog poklika u 15. retku: »Spomeni se da tebe radi podnosim sramotu!«

Treći je dio s prethodna dva povezan sadržajem. U njemu Jahve proroku odgovara na njegove dileme izražene u prva dva dijela (15,10–12.15). U prvom se dijelu Jeremija jada zato što ga neprijatelji progone a on je potpuno nevin. U drugom dijelu jada se Bogu zato što je napušten i osamljen (vidi 15,17). U ovom trećem dijelu Jahve mu stoga odgovara: u 20. retku (duplikat 1,18) Jahve mu obećaje da će od njega učiniti zid od mjeđi, neosvojiv, te da će biti s njime da bi mogao pobijediti sve svoje neprijatelje. U 21. retku Jahve ponavlja obećanje što je očigledno suvišno u odnosu na već rečeno u 20. retku. Prema tomu 15,21 je očigledno redakcijski dodatak iz kasnijeg vremena (=glosa).

Uostalom, to potvrđuje i izraz »ne'um Jahveh« kojim se zaključuje Jahvin govor u 15,20. Povrh toga, 15,21 ne dodaje ništa nova nego samo jače naglašava ono što je već rečeno u 15,20. Treći dio (15,19–21) razvija misli koje su već načete u prvom i drugom dijelu oko poročkog poslanja: Jeremija će opet biti »usta Jahvina« ako bude znao »odvojiti dragocjeno od bezvrijednoga«, i opet će se narod Jahvin njemu obraćati i tražiti Riječ Jahvinu.

Raščlamba ovih redaka pokazuje da su oni među sobom čvrsto povezani stvarajući koherentnu književnu cjelinu.

4. KNJIŽEVNA VRSTA DRUGE JEREMIJINE ISPOVIJESTI

Druga je Jeremijina ispovijest, slično kao i prva (Jr 11,18–12,6), oblikovana po uzoru na osobni tužbeni psalam. Sastavljaju ga sljedeći elementi:

1. Izravno naslovljava Jahvu (15,11a.15a)
2. Jadikovka 9,15,10–11 i 16–18)
3. Tvrdnja o nevinosti (15,10cd–11.16–17)
4. Molba Jahvi za posredovanje (15,15)
5. Proroštvo o zaštiti (15,12–14.19–21; reci 13–14.21 su redakcijski.

Od osnovnih elemenata koji su sastavni dio osobnih tužbalica nedostaju dva i to pouzdanje u Jahvu i zavjet zahvale. Ovo je ispuštanje teološki vrlo značajno. Bog u kojega bi se prorok želio pouzdavati postao mu je nepouzdan, prevarljiv poput vadija. Gdje je Bog, za kojeg se prorok muči i žrtvuje? Jeremijina upotreba književne vrste psalma tužbalice pokazuje da prorok očekuje od Boga ostvarenje njegovih riječi. Ova druga ispovijest u teološkom je pogledu bogatija od prve: Božje proroštvo ovdje stvarno daje proroku neku nadu: Jeremija će opet biti »usta Jahvina« i Jahve »će ga spasiti i izbaviti« od svih njegovih neprijatelja (15,19–20).

5. SVRHA DRUGE JEREMIJINE ISPOVIJESTI

Cilj ove druge ispovijesti jest da potvrdi zakonitost i božansko porijeklo Jeremijine proročke službe. Ona ističe da je Jeremijina pravi prorok kojega je Jahve pozvao da narodu prenese njegove riječi. Predmet ispovijesti istaknut je već u prvom retku (15,10), a postizava vrhunac u Jahvinu obećanju proroku u 15,20–21. Radi se prema tomu o Jeremijinu odnosu prema njegovu proročkom pozivu i o Jahvinu odnosu prema njegovu proroku.

Jeremija je na kušnji glede svog proročkog poziva i svoje vjernosti Bogu. On je uvijek bio Bogu vjeran, posredovao je za svoje neprijatelje u doba nevolje (15,11), gutao je Jahvine riječi sjedinjujući se tako najtješnje s Jahvinom porukom (15,16) koju je naviještao. Naviještao je riječi koje nisu bile njegove nego Jahvine (15,16ab) i koje su mu bile naslada (16,16bc), jer je uvijek bio svjestan da pripada Jahvi i da ga je Jahve zvao njegovim imenom (15, 16d). Njegova vjernost Jahvi stajala ga je skupo: ostao je osamljen i bez društva; nije sjedio (hebr. 10 jašbithi) u društvu veseljaka, nego je samotno živio (15,17) a to ne zato što bi on to bio izabrao, nego zato što je potpuno bio u službi Jahvinoj (»Pod težinom ruke tvoje samotnan živim« 15,17d).

Jeremija je bio istinski vjeran Jahvi i to mu je postalo uzrokom mnogim nevoljama. Jahve ga »jarošću prože« (15,17). Onaj koji je od proroka tako mnogo tražio i koji je proroku trebao biti izvorom žive vode, postao mu je nestalan i nepouzdan poput nestalna vadija (15,18c). Sve je to istaknuto kako bi se ukazalo na činjenicu da je Jeremija bio vjeran prorok Jahvin i uvijek samo u njegovoj službi.